

Počevši od kasnih 1990-ih došlo je do sve šireg prepoznavanja ekonomskih i inovativnih potencijala kulturnih i kreativnih industrija (KKI), što je dovelo do toga da KKI postanu strateški prioritet za kreatore politika na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou, pre svega zbog njihove uloge u razvoju preduzetništva, otvaranju radnih mesta i stimulisanju privrednog rasta.¹

Otprilike 10 godina nakon što je objavljena Zelena agenda Evropske komisije – *Unlocking the potential of cultural and creative industries* – preduzete su prve strateške akcije i povećala se stopa rasta kreativnih industrija u Evropi. Na primer, najnoviji podaci *Eurostata*² pokazuju da je u 2020. bilo oko 1,2 miliona preduzeća u oblasti KKI³ u EU-27 što je predstavljalo 5,2% privrede van fiskalne ekonomije. Poređenja radi, u 2011. godini broj preduzeća KKI je bio manji za 200 000, odnosno oko 3,8% privrede. **KKI značajno doprinose privrednom rastu.**

KKI karakteriše **visoka koncentracija mikro-biznisa i malih i srednjih preduzeća**, pri čemu čak 99,7% svih KKI preduzeća u EU državama spada u te kategorije. U pitanju je veća koncentracija malih preduzeća, nego u drugim granama privrede. **KKI funkcionišu uglavnom „projektno“**, što znači da su **inovacije i nove ideje ključne** za poslovni model mnogih firmi. Iako mala i srednja preduzeća KKI zapošljavaju 3,8% radnika u EU, još uvek se **znatno oslanjaju na rad „frilensera“** i mnogih samostalnih radnika u industriji.

Većina preduzeća u kulturi ne uspeva da opstane duže od 5 godina, što se vidi u podacima iz 2020. godine.

Pristup finansijama je jedna od najvećih prepreka sa kojima se preduzetnici KKI i mala i srednja preduzeća suočavaju u pokretanju i razvoju svog poslovanja. U tom smislu, preduzećima KKI su potrebna posebna znanja u vezi sa specifičnostima poslovnog, finansijskog i pravnog okruženja. **Nedostatak menadžerskih i poslovnih veština** identifikovan je kao ključna slabost u KKS. Među nizom veština potrebnih za razvoj uspešnog poslovanja, šire menadžerske teme kao što su veštine liderstva, razvoj strategije, finansijsko upravljanje i upravljanje ljudima, kao i specifične veštine i znanja u oblasti marketinga, društvenih mreža, poslovnog planiranja i obezbeđenja finansija su identifikovane kao oblasti u kojima preduzeća KKS smatraju da nemaju dovoljno veština.⁴

¹ Loots E., Neiva M., Carvalho L., Lavanga M, (2020) The entrepreneurial ecosystem of cultural and creative industries in Porto: A sub-ecosystem approach. <https://doi.org/10.1111/grow.12434>

² Eurostat (2022) https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_enterprises&oldid=566799#Defining_the_cultural_sector

³ The statistics are built according to the definition of which was agreed upon by Eurostat's expert group on culture statistics, according to which the cultural sector is specified as covering numerous economic activities, under the statistical classification of economic activities in the European Community.

⁴ OECD (2022), *The Culture Fix: Creative People, Places and Industries*, Local Economic and Employment Development (LEED), OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/991bb520-en>

Mnoštvo pozitivnih uticaja koje KKI generišu za privredu i društvo svake zemlje, motivišu kreatore politika da ulože značajne napore u razvoj uspešnog ekosistema za podsticanje preduzetništva KKI i podržavanje rasta industrije.

Postoje mnogi dokazi koji govore u prilog tezi da snažan preduzetnički ekosistem doprinosi dobro razvijenom poslovnom okruženju⁵. Takav ekosistem uključuje sledeće ključne elemente⁶:

- **Preduzetnici** koji teže da započnu i razvijaju novo preduzeće i ljudi koji podržavaju preduzetnike ;
- **Talenti** koji pomažu kompanijama da rastu;
- **Ljudi i institucije** sa znanjem i resursima da pomognu preduzetnicima;
- Pojedinci i institucije koje služe kao **pokretači** preduzetnika i ekosistema;
- **Mesta susretanja** koje olakšavaju interakciju ljudi, ideja i resursa
- **Kultura bogata društvenim kapitalom** – saradnja, poverenje, reciprocitet i fokus na opšte blagostanje – oživljava ekosistem povezujući sve elemente zajedno.

Kao što je istaknuto u jednom od najnovijih radova Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), „negovanje okruženja za napredovanje preduzetništva uključuje koordiniranu politiku različitih oblasti, uključujući obrazovne politike koje promovišu poslovne i preduzetničke veštine i infrastrukturnu politiku za poboljšanje dostupnosti digitalnih resursa i fizičkih distributivnih mreža. Ekosistemski pristup preduzetništvu i poslovnom razvoju KKI zahteva i direktnu i indirektnu podršku“.

Razmatrajući glavne izazove sa kojima se preduzetnici u KKS suočavaju, OECD ističe šest osnovnih oblasti u kojima kreatori politika (i zainteresovane strane) mogu direktno da podrže KKS preduzeća:

- Pristup finansijama
- Informisanje, savetovanje, podučavanje i mentorstvo
- Obrazovanje i usavršavanja
- Internacionalizacija
- Umrežavanje i saradnja
- Inkubatori i akceleratori

Javne institucije mogu da utiču na nedostatak znanja putem informacija, saveta, podučavanja i mentorstva, a obrazovne institucije mogu da potpomognu izgradnju preduzetništva i poslovnih veština nudeći različite studijske programe i kurseve.

⁵ OECD (2022), *The Culture Fix: Creative People, Places and Industries*, Local Economic and Employment Development (LEED), OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/991bb520-en>

⁶ <https://www.kauffman.org/ecosystem-playbook-draft-3/ecosystems/>

Doprinos projekta FENICE razvoju preduzetničkog ekosistema za KKI preduzeća i za poboljšanje njihove održivosti

Mnogi rezultati su postignuti u toku razvoja projekta **FENICE: „Fostering Entrepreneurship and Innovation in Cultural and Creative Industries through Interdisciplinary Education”** u skladu sa gore navedenim preporukama i stoga mogu biti značajna podrška kreativnim industrijama.

Silabusi predmeta “Menadžment i preduzetništvo u kulturnim i kreativnim industrijama”

Zajednički tim međunarodnih stručnjaka razvio je **četiri nastavna plana i programa** sa ciljem da:

- (a) osmle predmete/ kurseve koji detaljno pokrivaju teme
- (b) obrade specifičnosti KKI, uključujući međusektorske saradnje
- (c) doprinesu unapređenju znanja o poslovanju i upravljanju inovacijama u KKI
- (d) obezbede razvoj skupa veština, znanja, alata i praksi koje će omogućiti budućim menadžerima i preduzetnicima u KKI da rade u multidisciplinarnim timovima i postanu nosioci promena i inovacije.

Nastavni planovi i programi su razvijeni u skladu sa najboljom obrazovnom praksom i usklađeni su sa aktuelnom obrazovnom i poslovnom politikom. Oni se bave identifikovanim nedostacima u veštinama kod 4 glavne ciljne grupe:

- (i) studenti poslovnih i ekonomskih smerova u visokom obrazovanju
- (ii) studenti umetnosti i humanističkih nauka u visokom obrazovanju
- (iii) diplomirani ekonomisti i poslovni ljudi
- (iv) profesionalci u umetnosti i humanističkim oblastima

Predmeti/ kursevi su organizovani u 2 glavne celine: „Razumevanje preduzetništva u KKI“ i „Preduzetnička praksa – modeliranje KKI preduzeća“. Predmeti dizajnirani za potrebe studenata se sastoje od 10 tema sa ukupno 30 časova za aktivnosti u nastavi i 30 za samostalni rad i učenje. Kursevi prilagođeni potrebama profesionalaca pokrivaju 5 ključnih tema i sa predviđenim trajanjem od 15 akademskih sati za aktivnosti u nastavi i 15 za samostalni rad i učenje. U nastavnim planovima i programima se koristi drugačiji pristup u skladu sa specifičnim potrebama ciljnih grupa i prepoznaje se da preduzeća rastu na različite načine i da postoji mnoštvo preduzetnika koji deluju u kreativnom i kulturnom sektoru.

U cilju podrške predavačima i organizatorima kurseva, u okviru nastavnih planova i programa predložene su metodičke smernice za nastavu.

Kursevi/predmeti su dostupni na 6 evropskih jezika: engleskom, bugarskom, grčkom, portugalskom, rumunskom i srpskom.

Nastavni materijali za predmete/kurseve “Menadžment i preduzetništvo u kulturnim i kreativnim industrijama”

Ovi interdisciplinarni materijali za usavršavanje su osmišljeni da dopune nastavni plan i program predmeta/kursa. Imaju za cilj da obezbede veštine i znanja koja su identifikovana kao najvažnija za KKI i pokrivaju oblasti kao što su: intelektualna svojina, upravljanje ljudima i veštine vođenja, razvoj strategije, marketing, razvoj poslovnog plana i obezbeđivanje finansija. Materijali su osmišljeni tako da odražavaju najnovije tendencije u menadžmentu i preduzetničkoj praksi u oblasti KKI, uklj. korišćenje novih medija i digitalno učešće, procese ko-kreacije.

Institucije zainteresovanih strana van projektnog konzorcijuma se takođe podstiču da koriste nastavne materijale i da ih usvoje na odgovarajući način u okviru svojih obrazovnih ponuda. Materijali se mogu prilagoditi potrebama i akademskih i neakademskih institucija i mogu se koristiti u nastavi uživo, on-line, ili u drugim oblicima nastave u skladu sa praksom institucija.

Svi materijali su dostupni na 6 evropskih jezika: engleskom, bugarskom, grčkom, portugalskom, rumunskom i srpskom.

Platforma za e-učenje

Namenska platforma za e-učenje osmišljena je kako bi obezbedila fleksibilnu dostupnost nastavnog materijala i olakšala izvođenje nastave u različitim oblicima, što uključuje i samostalno učenje.

Platforma za e-učenje je laka za korišćenje i ne zahteva instalaciju dodatnog softvera, niti registraciju. Ona obezbeđuje dobro organizovan uvid u sveobuhvatne verzije rezultata projekta FENICE.

Ova platforma je takođe dostupna na 6 evropskih jezika: engleskom, bugarskom, grčkom, portugalskom, rumunskom i srpskom.

<https://www.training.fenice-project.eu>

Model partnerstva između visokoškolskih institucija i privatnih preduzeća

Ovaj model saradnje visokog obrazovanja i biznisa ima za cilj da pruži preduzetnički podsticaj studentima u KKI zasnovan na netehnološkim inovacijama i korišćenju novih tehnologija kroz inkubaciju, inovativan pristup znanju, razmenu iskustava (od etabliranih organizacija u ovoj oblasti) i karijerno savetovanje.

Ovakav model ponovo potvrđuje centralnu ulogu visokoškolskih ustanova u podsticanju kreativnosti i inovacija u zajednici i nastoji da unapredi saradnju akademske zajednice i biznisa. U okviru modela se ispituju postojeći oblici interaktivne saradnje između KKI, drugih poslovnih sektora, obrazovnih institucija i javnih uprava u partnerskim zemljama i širom EU, kao i prakse i iskustva partnera na projektu, sa ciljem da se formulišu predlozi za 5 različitih oblika organizovanja takve saradnje.

Model je primenljiv na visokoškolske ustanove partnera na projektu, ali i na sve zainteresovane strane koji žele da diversifikuju usluge u cilju podsticanja zapošljivosti studenata i preduzetništva diplomiranih studenata.

Rezimeji modela su prevedeni na 6 evropskih jezika: engleski, bugarski, grčki, portugalski, rumunski i srpski i objavljeni na FENICE platformi za e-učenje.

Dok se svet oporavlja od najneposrednijeg ekonomskog uticaja pandemije, podrška preduzećima i preduzetništvu u KKI može da pomogne zemljama da povećaju svoju globalnu konkurentnost i da se gradovi i regioni regenerišu.⁷

⁷ OECD (2022), *The Culture Fix: Creative People, Places and Industries*, Local Economic and Employment Development (LEED), OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/991bb520-en>